

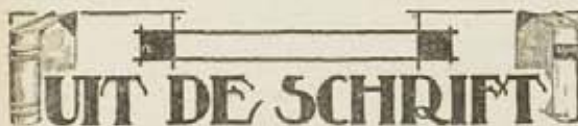
kind te willen verslinden, wanneer dat geboren zoude zijn, Openb. 12. Dat kind was de Messias, de Christus Gods. En die vrouw was allereerst de Oudtestamentische gemeente Gods, het oude bondsvolk van Israëls natie. Gedreven door den hellevorst waren de groote wereldheerschappijen, en zelfs niet alleen deze, maar ook de kleinere machten, er al de eeuwen door op uit, om Israëls volk ten onder te brengen en uit te roeien, zooals dat reeds begonnen was door den Egyptischen Pharaon, teneinde de Christus Gods er niet uit zoude kunnen voortkomen. Jesaja zegt daarom: In al hunne — dat is der Israëlieten — benaauwdheid was Hij benaauwd, n.l. de Engel des verbonds, de Zone Gods, Die in de wereld komen zoude, gelijk er volgt: en de Engel Zijns aangezichts heeft ze behouden; door Zijne liefde en door Zijne genade heeft Hij ze verlost, en Hij nam ze op en droeg ze alle de dagen van ouds. God wilde, zooals we in Eph. 1 lezen, in de bedeeling van de volheid der tijden alles wederom tot één vergaderen of onder één hoofd vereenigen, in Christus, beide dat in den hemel is en dat op de aarde is. En in Mal. 3 kondigt de Heere aan: „snellijk zal tot Zijnen tempel komen die Heere, Dien glijeden zoekt, te weten de Engel des Verbonds, aan welken gij lust hebt, zie Hij komt, zegt de Heere der heirscharen.”

Zoo was de komst van den Zone Gods in onze menscheijke natuur, en het heilswerk, door Hem te volbrengen, het doel van Israëls geschiedenis, en daarmede van die der volkeren en der wereld. Om die komst en dat verlossingswerk wendte zich al de eeuwen van zijn bestaan tot Christus' geboorte de historie van Israëls volk, en in samenhang daarmede die van alle natien en der geheele menscheide, ja van de gansche wereld. Scheen het ook meermalen anders, zoodat het was, alsof de geweldenaars de volken overheerschten naar hunnen wil, gelijk een Nebucadnezar bralde: Is dit niet het groote Babel dat ik gebouwd heb tot een huis des koninkrijks, door de sterkte mijner macht, en ter eere mijner heerlijkheid? (Daniël 4), en alsof de groote wereldheerschappijen met Israël handelden overeenkomstig eigen begeeren, en alsof de Christus Gods het slachtoffer was van de listige boosheid Zijner vijanden, de Joodsche oversten, zoo was dit toch enkel het uitwendige voorkomen. Wezenlijk stond het gansch anders en veeleer vlak omgekeerd. Omdat Christus sterfven moest tot verzoening van Zijn volk, en ter redding der wereld, daarom moesten Kajafas en de Joodsche Raad Hem overleveren aan Pilatus, en deze Hem nagelen aan het kruis. Nebucadnezar was slechts aangestelde des Heeren, die al zijne macht zich door Hem zag ontnemen (Dan. 4 vs 31—35), en die ook legen het twee-stammenrijk en tegen andere volken Gods raad uitvoerde. Zie, moest Jeremia als woord Gods tot Juda's volk spreken, Ik zal zenden en nemen alle geslachten van het Noorden, spreekt de Heere, en tot Nebucadnezar den koning van Babel, Mijnen knecht, en zal ze brengen over dit land, en over zijne inwoners, en over alle deze volken rondom, en zal ze verbannen en zal ze stellen tot eene ontzetting en tot eene aanfluiting en tot eeuwige woestheden, Jeremia 25:9. En even later moest deze profeet in betrekking ook tot Egypte en de daarheen getrokken Israëlieten spreken: Zóó zegt de Heere der heirscharen, de God Israëls: Zie, Ik zal henenzenden en Nebucadnezar den koning van Babel, Mijnen knecht, halen, en Ik zal zijnen troon zetten boven op deze steenen die Ik verborgen heb; en hij zal zijne schoone tent daarover spannen. En hij zal komen en Egypteland slaan, Jer. 43:10. Niet Nebucadnezar heerschte dus, maar hij was ook in zijn overheerschen niets dan knecht Gods tot tuchtiging van Juda en de volkeren, en om dezer geschiedenis, dus ook die van Juda of het oude volk Gods, te bepalen. En tevoren sprak de Heere in gelijken zin van Assyrië's koning, dat hij in zijn veroveren van de volken en in zijn benaauwen ook van Jeruzalem, maar was de roede Zijns loorns, en gelijk eene bijl, waarmede God sloeg, of als eens zaag, die Hij trok, Jes. 10. Evenzeer was Pharaon door God verwekt, opdat Zijne macht en heerlijkheid in de plagen over Egypte tot loslating van Israël zouden uitblijken en verteld worden op de gansche aarde, Ex. 9:16.

Kampen.

S. GREIJNDANUS.

(Wordt vervo'gd.)

UIT DE SCHRIFT

De Macht der Kerk.

Dezen (de twee getuigen) hebben macht den hemel te sluiten, opdat er geen regen regene in de dagen hunner profeteering; en zij hebben macht over de wateren, om die in bloed te verkeeren, en de aarde te slaan met allerlei plaag, zoo menigmaal als zij zullen willen. Openb. 11:6.

Mozes, de spreker van de woorden Gods, en Elia, de man van het gebed (Jac. 5:17) waren twee zeer grooten van het Oude Verbond. Groot

daarin, dat de eerste, Mozes, den grondslag mocht leggen van Israëls zelfstandig volksbestaan, speciaal van Israël als volk van Gods verbond — daartoe moest hij het, negatief, losmaken uit de anti-Goddelijke macht, Egypte, en, positief, het brengen de woorden van Gods verbond — dat de tweede, Elia, in critieke dagen, toen bondsbreuk dreigde, het volk weer deed kiezen voor en terugvoerde tot den HEERE. Mozes maakte de Kerk los uit de wereld, Elia verdreef de wereld uit het midden der Kerk. Daartoe verleende God hun beiden groote macht; wondere teekenen geschieden door hen bij dit begin en bij dit keerpunt in Israëls historie; en daardoor juist namen zij hun voor de geschiedenis van het bondsvolk zoo belangrijke plaats in.

Wat beteekent de Kerk van het Nieuwe Verbond bij deze grooten, Mozes en Elia? Waar is haar macht? Waar zijn haar wonderteekenen, haar grootere werken?

In uitwendig vertoon, in concreet als haar daden waarneembare machtsdaden, kan zij tegen de Kerk van den ouden dag niet op; in dat opzicht gelijkt ze haar Heiland, Die ook eens bij Mozes en Elia achterstond in heerlijkheid, Zijn heerlijkheid ontleende aan de hunne... Maar wat aangaat het vermogen om de krachten voor de komst van het Godsrijk in werking te zetten, gaat Christus en dus ook de Kerk van vandaag Mozes en Elia zeer ver te boven.

Christus deed en doet Zijn ambtswerk en los breken de krachten der toekomstige eeuw.

De Kerk verricht haar ambtelijken dienst, zij predikt het Woord, dat biddend uitdrukt; de twee getuigen (dat is de Kerk in haar ambtelijke verrichtingen) profeteeren, en geweldig is de uitwerking. Uit de wereld worden ze uitgehaald, losgemaakt, die de gemeente van den nieuwen dag vormen; uit de Kerk wordt uitgedreven, al wat met haar wezen, haar-van-God en van-Christus-zijn, niet strookt.

Naar uitwendigen maatstaf moge dat gering zijn, toch is dit groot, want door dit profeteeren vergadert Christus Zijn gemeente en houdt Hij haar zuiver. Dat doet Hij ook nu, in dagen van afval en valsche synthese. Dat doet de Kerk zelf, als zij profeteert.

Wie zou dan nog bezorgd zijn?

Toch, daarbij is ook naar buiten tredend vertoon, zijn ook uiterlijk waarneembare machtsdaden. De groote daden der Kerk worden geteekend met beelden, die geheel zijn ontleend aan 'levenswerk van Mozes (water in bloed veranderen, allerlei plagen) en Elia (geen regen). Als de Kerk profeteert, dan zijn de gevolgen er niet alleen in de geestelijke wereld, in de omzetting van harten, maar ook, zoo groot is haar macht, in de wereld der natuur en cultuur. Door haar profeteeren brengt ze allerlei crisissen op de aarde — droogte, misgewas, hongersnood; ziekten en sterfgevallen, allerlei plagen — haar profetie is de kracht, waardoor Gods oordeelen worden onthouden, losgemaakt.

Het is wel niet uitwendig zichtbaar, dat die oordeelen er zijn door het werk, het machtsgebruik der Kerk. Maar dat behoeft ook niet. Slechts de Antichrist (met de antichristelijke wereld) legt er alles op toe, dat nauwkeurig geconstateerd kan worden, dat de bijzondere wonder-teekenen, die geschieden, zijn werk zijn; dat is de armoede, de uitwendigheid van zijn optreden.

Maar de Kerk heeft er geen behoefte aan, te demonstreeren met haar daden. Haar doel is te profeteeren. 'Is haar genoeg door het geloof te weten, dat, als zij profeteert, er ook wal gebeurt in de wereld, Gods gerichten dan komen. 'Is haar niet te doen om die gerichten, maar om Kerk-formeeren en Kerk-zuiverend werk te verrichten. Daartoe profeteert ze. En dan dankt ze haar God, dat er door haar profeteeren krachten loskomen, die op hun beurt ook weer Kerk-vergaderend en Kerk-zuiverend werken.

Profeteer dan, Kerk, met Mozes. En doe het biddend, met Elia. Dan moge het donker worden, omdat oordeel op oordeel zich stapelt, ook voor u zelf, maar Gods gemeente wordt er door vergaderd en geheiligd!

En dat de wereld bevel!

Want Christus komt ten gerichte; Hij is nu al komende. En nu al oefent Hij gericht over de wereld door middel van Zijn Kerk; als deze profeteert, dan maakt zij los de in Gods Raad besloten oordeelen, die voor de wereld nu reeds zijn het begin van het eindgericht.

Dat moge niet aanwijsbaar zijn, de Kerk gelooft Gods Woord, gelooft, dat zij thans al het gericht over de wereld brengt.

Dus vreest zij de wereld en haar dreiging niet, integendeel zij profeteert, dat is, zij vergadert Gods Kerk en brengt ten onder alle vijanden van God en van haarzelf.

's Gr.

D. V.

KERKELUK LEVEN

Cultuur-optimisme of cultuur-pessimisme, — en versleten dilemma.

Het is nog niet lang geleden, dat we in onze kringen inzake „de” cultuur elkaar belangstellend bestudeerden, om te ontdekken, wie cultuur-optimist en wie cultuur-pessimist was. De wijze, waarop indertijd Dr A. Kuyper het in 1911 geboren tijdschrift „Stemmen des Tijds” beoordeelde in „De Standaard” (zie de nummers van 4 November en 11 November 1911, en de artikelen „Bundel-gewijs” in de nummers van 21, 23 en 25 Maart 1912) was zelf reeds een duidelijk symptoom van de verlegenheid, waarin in die dagen het gereformeerde, het christelijke volk zich vond. De Kuyper tracht in die artikelen ook nog met een enkel woord tusschen „christendom” en „cultuur” te onderscheiden; stelt het christendom voorop, verlangt echter, dat men óók op het „terrein van de gemeene gratie” zijn vleugelen als christen breed uitslaan zal, en wil op deze wijze gaarne tusschen christendom en cultuur een verbinding leggen. Hij waarschuwt echter tegen synthese, ziet er niet tegen op (men durfde toen meer dan tegenwoordig) critiek te oefenen op het feit van de publicatie in deze revue van een geschrift van één zijner dochters, komt straks tot puntige critiek, wanneer het synthetisch orgaan de pland misslaat, maar — en hierom is het ons te doen, hij tracht in elk geval onder den drang van zijn suggestieve hypothese van een „terrein der gemeene gratie”, weifelaars op te wekken om niet in cultuur-pessimisme zich te verliezen, doch ool op dit terrein hun geluid mede te laten hooren.

Sedert Dr Kuyper schreef, is er wel veel veranderd. En de verandering is vrij acuut. Van een apart terrein der gemeene gratie willen onder ons velen niet meer weten. Het is meer dan een publiek gezegd. Dat er voor „de” cultuur een afzonderlijk terrein zou zijn, ontkennen zij, gelijkt zij ook ontkennen, dat er een afzonderlijk terrein zou zijn voor „het christendom”, of de „bizonder genade”.

Nu zijn er, die hiervan een weinig terugschrikken. Zij vreezen, dat prijsgeven van deze twee-terreinen-leer of een terugvallen in het cultuur-pessimisme, of een overwoekering van het cultuur-optimisme beteekent. Zij duchten dus of het gevaar van een weer „afgescheiden” christendom, of dat van een verwereldlijkt christendom.

Het is daarom goed, er op te letten, dat niet alleen van binnen uit, doch ook van buiten af heel deze problematiek tegenwoordig doorbroken wordt. Men behoeft maar na te gaan, hoe bv. Brunner over „de cultuur” spreekt, om te constateren, dat heel het dilemma van cultuur-optimisme dan wel cultuur-pessimisme door hem wordt prijsgegeven. De cultuur, zoo zegt hij, heeft altijd een Januskop. Uitgaande van het op zijn standpunt toch wel verwonderlijke begrip van den z.g. Logos spermatis, komt hij tot een cultuur-waardeering, welke zich geen oogenblik leent voor den vroeger zoo suggestief-dwingenden oproep om te kiezen tusschen cultuur-optimisme en cultuur-pessimisme. Tengevolge van zijn eigenaardige opvatting van de verhouding tusschen eeuwigheid en tijd, natuur en genade, geeft Brunner een bepaalde opvatting van de relatie tusschen natuur en geschiedenis. Van „geschiedenis” wil hij bij de natuur niet gesproken hebben. „Geschiedenis” behoort niet tot de natuur, maar alleen tot menschen en menscheide. Een opvatting, die oorspronkelijk door onjuist schijnt, maar die bij Brunner mede moet helpen, om den weg te bereiden voor zijn nu volgende stelling, dat geschiedenis steeds het midden houdt tusschen het zinvolle en het zinledige, tusschen vergankelijkheid en eeuwigheid. Dit brengt dan weer een bepaalde opvatting mee inzake de cultuur met haar reeds gemelde Janus-gezicht. Alle cultuur, zoo zegt Brunner, heeft dit dubbele gezicht: zoowel een vlucht uit de eeuwigheid als ook een verlangen naar de eeuwigheid. Boven den innerlijke gespletenheid komt de cultuur nimmer uit. Zij blijft liggen onder dit nog al gematigde oordeel.

Nu moge het onze opmerkzaamheid hebben, dat deze opvatting van Brunner onmiddellijk verwant is aan de opvattingen der romantiek, die door Brunner aanvankelijk zoo scherp bestreden is. De these immers, dat de cultuur tegenover de eeuwigheid of het eeuwige zoowel een middelpunt vliedende als ook een middelpunt-zóókende kracht vertoont, lijkt bijzonder veel op de filosofie der romantiek, met name bij Schelling en Schleiermacher. Ook door dezen toch werd het „universum” bewogen geacht door twee elkaar tegengestelde krachten, die echter steeds tegelijkertijd met elkander pleegden op te treden: de „Ich-trieb” en de „Fern-trieb”. De „Ich-trieb” dan ongeveer hetzelfde als de drift, om alles naar zich toe te trekken, zichzelf tot middelpunt te nemen van alle leven en levenbeweging. En de „Fern-trieb” is de daartegenover staande beweging, welke van het subject zelf af

ziet, zich eeuwige enz.

Er is wel dan van een begrip kende over een verhaal van voorstelling, van het deel bepaalde beo omwoelt; bij het deel na duren het zelf. Zoo v zelfzuchtige, van den „Ich-gehangen. de preek, van zich in den beken wijn in de wandelende verhaalt, da gebed, dat „bangen, gelij Die preek dienste — dat de „Ich-ker en de b verhouding evenmin wil ling dat een den schenke samengang v en dienen.

Moest nu en bakker s afbeelding v ons zeggen eeuwigheid, tot de een degelijk beid van de onth Faraonisch maar zonde en haar ten eenheid-van-beeld geven, trieb” heeft de kracht d aan den bak heet hij hen maar weer zich-zelf-af-gevolge van het specifiek hierin zoek de elgen o de mensche een individu zijn, daar dat de cultu door de mei zoowel van cultuur-pess wege de aan of ter wille lachen. Het bakker ooit mogen te „l ker uit eigen hangen. Al r tiek groot e de romantie der „attract „universum Brunner (te scheiding v toch heeft v schiedenis l christendom gen, ook op in geen enke enkel „eilar anderzijds eeuwigheids met zijn lac zou de een vreezen vor nis, zegt Br poging tot van het „ge dene) en t gratie. Zij t oprichting e formaties, als óók d der geschie vanuit zulk ook geen Uiteraard teekenis. W scherpe sch bij voorbaal der religie lende, op-er thesen en blijkt ook t tuur-pessim geen van be

dat we in onze ar belangstellend wie cultuur-opti- De wijze, waar- in 1911 geboren beoordeelde in van 4 November- ikelen „Bundels- 23 en 23 Maart- k symptoom van- dagen het gere- zich vond. De ook nog met een om- en „cultuur- tendom voorop- het „terrein van- en als christen- eze wijze gaara- een verbinding- gen synthese, zie- meer dan tegen- het feit van de- en geschrift van- tot puntige cri- orgaan de plant- het ons te doen- n drang van zijn- terrein der ge- rekken om niet in- liezen, doch ool- te laten hooren- er wel veel ver- ij acuut. Van een- atie willen onder- is meer dan een- „cultuur een af- kennen zij, geli- zonderlijk terrein- of de „bizondere-

ig terugschrikken- ze twee-terreinen- cultuur-pessimisme- cultuur-optimisme- el gevaar van een- dom, of dat van- letten, dat niet- k van buiten af- ordig doorbroken- te gaan, hoe hy- kt, om te consta- na van cultuur- imisme door hem- zoo zegt hij, heeft- van het op zijn- ke begrip van de- j tot een cultuur- genblik leent voor- genden oproep om- ptimisme en cul- t zijn eigenaardig- tuschen eeuwig- geeft Brunner een- e tuschen natuur- nis" wil hij bij de- n. „Geschiedenis" alleen tot mens- die oqs door et- bij Brunner mede- bereiden voor zijn- hiedenis steeds- chen het zin- isschen verganke- ngt dan weer een- de cultuur met- cht. Alle cultuur- beke gezicht: zoo- gheid als ook een- theid. Boven den- e cultuur nimmer- nog al gematigde-

zaamheid hebben- onmiddellijk ver- er romantiek, die- scherp bestredes- cultuur tegenover de- el een middelpunt- lpunt-zóóke n de- eel op de filosofie- heiling en Schleier- werd het „univer- wee elkaar tegen- eeds tegelijkert- n op te treden: de- De „Ich-trieb" is- e drift, om alles- , zichzelf tot mid- en levenbeweging- tegenover staande- bject zelf al-

ziet, zich uitstrekt naar het „andere", het eeuwige enz.

Er is wel eens een preek gehouden in Amsterdam van een niet onvermaard redenaar, die deze begrippen kwam verduidelijken. De preek handelde over den schenker en den bakker, uit het verhaal van Jozef. De bakker, aldus luidde de voorstelling, dat is de man, die bij het kneden van het deeg met zijn handen al maar door die bepaalde beweging maakt, waardoor hij het deeg omwoelt; bij elke beweging brengen die handen het deeg naar den bakker toe, hij brengt voortdurend het deeg in de richting van hem-zelf. Zoo wordt de bakker het beeld van den zelfzuchtige, hij is de wandelende afschaduwing van den „Ich-trieb". De bakker werd „dan ook" gehangen. De schenker daarentegen, zoo vervolgde de preek, maakt, al schenkende, een beweging van-zichzelf-af. Giet hij den wijn uit de kan in den beker van den koning, dan stuurt hij dien wijn in de richting van-zichzelf-af, en is zoo het wandelende symbool van den „Fern-trieb". Men verhaalt, dat de preek besloten werd met het gebed, dat „de Eeuwige" alle bakkers op mocht hangen, gelijk de schenker in leven mocht blijven.

Die preek heeft — en dat althans is haar verdienste — derhalve niet gekozen voor de leer, dat de „Ich-trieb" en de „Fern-trieb", de schenker en de bakker, tot elkander steeds in polaire verhouding moesten blijven staan; en derhalve evenmin willen pleiten vóór de romantische stelling, dat een wijze Farao slechts den bakker met den schenker naast elkander, in ongestoorden samengang voor zijn aangezicht moest laten staan en dienen.

Moest nu vandaag Brunner over dien schenker en bakker spreken, en zou hij in die twee een afbeelding van twee cultuurmachten zien, laat ons zeggen in den bakker de vlucht uit de eeuwigheid, en in den schenker het verlangen tot de eeuwigheid, dan zou dus Brunner wel degelijk beiden willen gespaard zien, op straffe van de ontblooting van het huis van Farao. Een Faraonisch paleis immers met een „schenker", maar zonder een „bakker", zou van de cultuur en haar tendenzen, en van haar nimmer rustende eenheid-van-tendenzen steeds een verwrongen beeld geven, een caricatuur-beeld. Want de „Ich-trieb" heet bij Schleiermacher en bij Schelling de kracht der attractie; U denkt maar weer aan den bakker, en dat deeg. En de „Fern-trieb" heet bij hem de kracht der repulsie; U denkt maar weer aan den schenker, die den wijn van-zich-zelf-af laat vloeien. Waar nu Brunner tengevolge van zijn opvatting inzake de geschiedenis het specifieke van het wezen „humanus" (mensch) hierin zoekt, dat hetzelfde, wat hem tot een deelgenoot van zijn soort, de „humanitas", de menschheid, maakt, hem tevens een enkeling, een individu, een zoeker van zichzelf doet zijn, daar is meteen in zijn opvatting gegeven, dat de cultuur, gedreven door de menschheid en door de menschen, steeds weer de eenzijdigheden zoowel van den cultuur-optimist, alsook van den cultuur-pessimist belacht. Het is nu onzin, vanwege de aanwezigheid van den „bakker" te klagen, of ter wille van den aanwezigen „schenker" te lachen. Het is onzin, te vréézen, dat de heidensche bakker ooit den christelijken schenker zou vermogen te „hangen", of te hopen, dat de schenker uit eigen krachten den bakker nog eens zal gaan hangen. Al mag er tuschen Brunner en de romantiek groot onderscheid zijn, in zooverre n.l., als de romantiek het coincideeren van de krachten der „attractie" en der „repulsie" over heel het „universum" uitbreidt, dus óók over hetgeen Brunner (ten onrechte) „natuur" noemt in onderscheiding van den mensch, en de menschheid, loch heeft zijn opvatting voor wat de cultuurge-schiedenis betreft, gelijke uitzicht-loosheid. Het christendom zal de cultuur nimmer doordringen, ook op geen enkel puntje van den kosmos, in geen enkele maatschappij, geen enkel land, geen enkel „eiland" van heele of halve zaligheid. En anderszins zal de cultuur nimmer zijn zonder eeuwigheids-verlangen. Wat zou hiér de optimist met zijn lach? Wat klaagt hier de pessimist? Wat zou de een hier hopen op zuivering, de ander vreezen voor voortgaand bederf? De geschiedenis, zegt Brunner, is altijd, men lette daarop, een poging tot „redintegratie" (vernieuwde zuivering) van het „gedesintegreerde" (het onzuiver geworden) en tegelijk een voortschrijdende desintegratie. Zij bestaat volgens hem in een bestendige oprichting en weder-opheffing van gemeenschaps-formaties, die altijd tegelijkertijd zoowel leven als óók dood beteekenen. Er is geen eenheid der geschiedenis en geen mogelijkheid, om haar vanuit zulk een eenheid te verstaan. Er is dan ook geen geschiedenis-filosofie mogelijk.

Uiteraard heeft niet alleen Brunner hier be-teekenis. Wanneer men weet, hoe Barth, met zijn scherpe scheiding tuschen geloof en wetenschap, bij voorbaat bij de bestudeering van het fenomeen der religie alle ruimte laat voor allerlei wisselende, op-en-neer-gaande wetenschappelijke hypothesen en theorieën, ook evolutionistische, dan blijkt ook hij tuschen cultuur-optimisme en cultuur-pessimisme geen keus te willen, en voor geen van beide te voelen. Let men daarbij op nog

andere overheerschende stroomingen, b.v. op de opvatting van de geschiedenis, gelijk Tillich ze geeft, dan wordt het dilemma van optimisme-pessimisme ook dezerzijds prijsgegeven als onzakelijk en verouderd. De geschiedenis komt nimmer boven het tweeslachtige uit. Ze heeft nooit plaats voor zulk een tendenz-ten-goede, welke de tendenz-ten-kwade zou overwinnen en doorbreken, noch ook voor het omgekeerde. Zulk een overwinning, hetzij van het goddelijke, hetzij van het satanische zou de geschiedenis eenvoudig verteren. Dat is dan ook het „daemonische" in de geschiedenis.

Waarom wij op deze dingen wijzen?

Om te doen zien, dat men zich heusch niet van zijn tijd verwijderd, indien men de leer van de twee terreinen, één „terrein" van gemeene, en één „terrein" van bijzondere genade tegenwoordig van gereformeerde zijde bedenkelijk noemt. Het is een gelukkige omstandigheid, dat juist in dezen tijd de gereformeerde belijder onttrokken wordt aan de verlegenheidsgevoelens, die hem beklemmen moesten, zoodra hij weifelend had te kiezen tuschen cultuur-optimisme of cultuur-pessimisme. Een mensch kan maar op één terrein staan. Het over-wippen van het ééne „terrein" naar het andere is — probeert u het eens — leven-opslokkend, indien de terreinen heusch bestaan; en anders is het natuurlijk maar een waan. Wie op het ééne „terrein" positie nam, maar nog een ander, waarop hij niet staat, moet zien te waardeeren, (ten goede of ten kwade, prijzend dan wel lakend), dien zal die typische onzekerheid waarvan we zooeven spraken, altijd bijblijven. Het gevolg is, dat hij niet uitkomt boven de zwakheids-, de verlegenheidshouding, die reeds zoolang ons volk gekenmerkt heeft. De typische houding, waarbij men het eene niet durft zegenen, en het andere niet durft vloeken, maar alle zijn zegenspreken en anathema's relativeert. Helgeen dan „breed" heet.

Daarom staat de gereformeerde belijder in dezen tijd niet gemakkelijker, maar wel zuiverder in het volle leven, op het ééne terrein, waarop God Zijn genade en Zijn oordeel uitricht.

Niet gemakkelijker.

Want hij heeft nu niet meer het recht, op het ééne terrein zich te specialiseeren, en het andere over te laten aan wie dáárop thuis zijn. Practisch was het vroeger zoo. Aanleg, ontwikkeling, levens-gang, beslisten over de kwestie, op welk „terrein" men zich begeven zou, althans zoo lang men weifelde tuschen optimisme en pessimisme ten aanzien van het cultuurleven. Is eenmaal dit dilemma prijsgegeven, dan staat ieder onder gelijken druk en onder gelijke spanning door het Goddelijk bevel.

En daarin wordt tegenwoordig de teekening der situatie wel zuiverder.

Want nu hebben wij niet meer een voorkeur-keus te doen, de één voor specialisatie op „het terrein" der „religie", de ander voor die op het „terrein" der „cultuur", en wij hebben ook niet meer angstvallig te vragen, „hoe evel" ons optimisme mag gaan, en waar toch alevel de grens van het pessimisme mag liggen. Want nu is er alleen maar een huivering voor de zónde in het cultuurleven, en een sterke begeerte tot het doen van de geboden Gods óók in het cultuurleven.

K. S.

Zoo lang mogelijk, zoo kort mogelijk, zoo haastig mogelijk.

Sommigen (naar verluidt, al ken ik hen niet) zeggen: N.S.B.'ers etc. zoo gauw mogelijk de Kerk uit.

Ook ik zeg: foel!

Anderen eischen: N.S.B.'ers etc. zoo lang mogelijk erin.

Ik zeg: natuurlijk! Hetzelfde geldt van dronkaards, dieven, secten-en-muiterij-aanstichters etc. Het geldt dus altijd.

Maar nu: hoe vinden we die „mogelijkheid"? Door zoo haastig mogelijk op de bekeering te werken. En te zeggen, dat bekeering komen móet. En dan te zien, hoe elk geval speciaal verloopt. De „mogelijkheden" staan niet aan ons.

K. S.

Handelingen 9 (met 22 en 26) en 15 vergeleken met Galaten 1 en 2.

Verleden week heeft Prof. Dr S. Greijdanus het rectoraat aan de Theologische School overgedragen aan zijn opvolger. De aftredende rector hield daarbij een rede weke nog denzelfden avond in druk verscheen (met weglating van het gedeelte, waarin de lotgevallen der Theol. School verhaald werden), onder den titel: „Is Handelingen 9 (met 22 en 26) en 15 in tegenspraak met Galaten 1 en 2?" Omdat deze rede ons ook ter aankondiging in „De Reformatie" toegezonden werd, maken wij van het verschijnen dezer „vergelijkende, exegetische studie" bij dezen dankbaar melding. Het belang van deze studie wordt door den schrijver in zijn „woord vooraf" zelf aangegeven. Prof. Greijdanus merkt op, dat bij de bestudeering van de geschiedenis van het oudste christendom ook bijzonder het leven en werken van den apostel (Zie vervolg op blz. 84.)

1) Uitg. N. V. Uitg.-Mij J. H. Kok, Kampen.

De nood aan Candidaten!

Over de ontkerstening wordt veel gesproken en geschreven. Dat is ook goed en bitter noodig. Een schriller beeld dan uit statistieken en doorwrochte referaten, rees voor mij op uit een simpel gesprek, dat ik voerde met een huisbezoeker in een stads-evangelisatie. De droeve ernst van zijn ervaringen kwam uit in zijn radicale vraag: „Zullen wij het evangeliserend huisbezoek maar niet vijftig jaar stopzetten? Want de menschen weten niets meer van den Bijbel af en hebben niet het minste besef van godsdienstige dingen. Laat ons eerst gedurende vijftig jaar de menschen overstroomen met lectuur. Laat ons de stad overdekken met kleine samenkomsten, kerkjes van drie, schooltjes van vier, kranzen en clubs van vijf en zes!" Ik kan de meening van dezen broeder ook dus weergeven: „Zaaïen, zaaïen en nog eens zaaïen! Te oogsten valt er op het oogenblik niets!"

Ik laat nu daar of dit beeld van de ontkerstening niet te zwart gekleurd is. De graad van ontkerstening, die men waarneemt, hangt voor een belangrijk deel af van de generatie waaronder men werkt. De generatie, waaronder ik mijn arbeid aanving, was feller anti-christelijk, maar minder a-christelijk. Zij streed tegen den godsdienst, omdat haar gedachtenleven nog geheel van godsdienstige voorstellingen was doordrongen. Dat is nu anders. Het felle atheïsme is verdwenen uit het leven van velen, omdat de godsdienst uit hun leven verdwenen is. Bij de ouderen is nog wel een zekere kennis, bij de komende generatie mag die misschien weer verwacht worden.

Overigens moet men godsdienstige kennis, besef van de geestelijke dingen niet altijd zien als een product van jaren. Elke menselijke overtuiging heeft een klankbodem noodig. Maar het evangelie schept tenslotte zijn eigen klankbodem. Die het zaad geeft, geeft ook de goede aarde en ook de witte velden. Het behoeft geen vijftig jaar te duren als het God belieft. Maar wel zal met veel grootere intensiviteit moeten worden aangepakt dan tot nu toe is geschied.

De fout, die bij het evangelisatie-huisbezoek meestal gemaakt wordt, is dat men zijn terrein veel te groot neemt. Lukraak te gaan zwerven door de groote steenzee, haalt niets uit. Wij moeten het terrein rimpel voor rimpel, plooi voor plooi heroveren. Wij moeten hebben dominees-van-één-straat! Ouderlingen-van-één-blok! Diakenen-van-één-trap! Etage-Evangelisten! Men moet een blok van niet meer dan tien huizen stelselmatig afwerken met lectuur. Beginnen als verkenner, die veel zien en weinig zeggen. Zoo trachten te weten te komen, waar nog eenige belangstelling voor en eenige band aan de waarheid is. Daarop die menschen geregeld verzorgen minstens éénmaal per maand. Heusch, u werkelijk toe te wijden aan ten hoogste vijf gezinnen, betéekent wal!

Beteekent heel wat meer dan honderd receptjes te schrijven zonder te controleeren of de menschen het wel laten klaarmaken en innemen. Maar bij dat bewerken van vele kleine terreinen, moeten zooveel mogelijk allen denzelfden klopp op de deur doen hooren. Tien samenkomsten met tien verschillende onderwerpen, twintig verschillende traktaten op allerlei punten van de stad, honderd methodes van honderd medewerkers, dat is doen alsof men op de beste en snelste wijze mislukken wil! Aan decentralisatie van het terrein moet zich een vertiendubbelde concentratie van de methode paren. Goed, dan blijven er straten en buurten over, die op deze wijze niet te bereiken zijn. De buurten van de traplooper-aristocratie en van de crapaud-élite! Maar zouden er in zoo'n straat geen christenen wonen, die bij hun bureu een visite kunnen maken?

Laat ik met nadruk mogen zeggen: Tenzij iedere belijder gaat belijden, is de zaak van het koninkrijk Gods in onze groote steden, menschelijkerwijze gezien, verloren!

Daarom verdienen de pogingen van de evangelisaties in Amsterdam en Rotterdam om door speciale acties de gansche gemeente mobiel te maken, zoo groote waardeering. Ieder belijder moet belijden! De werkmán en de koopman, de dokter en de gasfitter, de advocaat en het atelier-meisje. Niet met een angstig: „Pardon, ik ben Gereformeerd!", maar met de fiere belijdenis: Ik ben van 'overwinnend leger van Jezus Christus!

Helaas, er is een groot gebrek aan candidaten!

Onze nood is niet het Afzakken der wereld, maar het INzakken van ons geloof!

N. B.

Paulus de aandacht vraagt. Bronnen daarvoor zijn de Handelingen der Apostelen, en de op Paulus' naam staande brieven. Nu hebben velen gezegd, dat deze bronnen, met name wat betreft de berichten over Paulus' roeping en bekeering en eerste werkzaamheden, gelijk ook die over de samenkomst te Jeruzalem (Handelingen 15), met elkaar in strijd komen. Is deze beweerde tegenstrijdigheid werkelijk aanwezig, dan, zoo merkt Prof. Greijdanus op, zou het uiterst moeilijk zijn, de geschiedenis van Paulus' leven en werken, en de ontwikkeling der kerk in haar aanvang te kennen. Het is daarom van het hoogste belang, niet alleen voor de erkenning van het Schriftgezag op een bepaald punt, maar ook voor het kennen van de geschiedenis bovenbedoeld, dat op goede gronden aangetoond wordt, dat de berichten niet met elkander strijden.

Zulke goede gronden nu geeft Prof. Greijdanus. Reeds bij het hooren van deze rede kwamen de hoorders onder den indruk van de als gewoonlijk dwingende argumentatie van den spreker. En voor zoover zij daarna de geheele publicatie (91 blz.) onder de oogen kregen, werd hun gevoel van eerbied slechts versterkt. Wij geven dan ook met blijdschap en dankbaarheid de aankondiging van deze studie hier. Hier en daar is een grieksch citaat opgenomen; echter zóó, dat óók lezers, die geen grieksch kennen, toch met vrucht deze studie ter hand nemen, en zich er in verdiepen kunnen. Men zal, over het leven van Paulus studeerende, deze studie niet kunnen voorbijgaan voortaan.

Wie op een zeer belangrijk punt zijn Schriftgehoof bevestigd wil zien, en Paulus' leven en werken kennen wil, bestudeere dit prachtig gedocumenteerde geschrift.

K. S.

Kerstvertelboek.

Anne de Vries: Als alle lichten branden.
— G. F. Callenbach, Nijkerk.

Bij het naderkomen van het Kerstfeest breekt voor velen weer de tijd aan, eens uit te kijken naar geschikte Kerstverhalen. De nadruk moet hier wel vallen op het woord „geschikt”, want verhalen zijn er genoeg, waarin het Kerstgebeuren een plaats vindt.

Geen feest is er, waarbij men zoo zeer een sfeer zoekt te scheppen, als bij het Kerstfeest. Niet alleen de huiskamer, ook de etalages der winkels, ja zelfs de cafézalen vertolken deze sfeer door hun fel-flikkerende lichtjes of rood-brandende lampen. Imitatie-sneeuwvlokken hangen aan dunne draadjes boven een smetteloos wit wallenveld, waarop een klein kerkje, lichtuitstralend, staat.

Dit alles moet de stemming suggereeren, die het Kerstwonder wekt. Het is iets liefs, iets reïns, wonderlijk-vreemd en vaag godsdienstig, dat de koude der gure Decemberdagen moet verzachten.

Nog beter dan het roode lichtje en de namaak-sneeuw, kan de literatuur de vereischte stemming brengen. Want geven gene iets wat bij de werkelijkheid ten achter staat, het verhaal kan alles heffen boven de werkelijkheid uit. Het wonder speelt dan ook een groote rol in de Kerstvertellingen. De sneeuwbedekte velden, waarboven de sterlichte hemel zich koepelt, de zingende geluiden, in de verder roerloos stille natuur, de witte schapen die hun koppen naar het oosten richten, zijn evenzovele bestanddeelen van het mystieke Kerstverhaal. De lezer krijgt een diep-gevoelige voorstelling van een wondervreemde nacht, waarin de mensch zich verheugt en waardoor hij zich beter voelt worden.

Zorgvuldig wordt er in deze literatuur voor gewaakt, dat de geheimnisvolle sfeer verbroken wordt door het feit te nauw in contact te brengen met de werkelijkheid van allen dag. En dat is juist het groote bezwaar, dat wij hebben tegen deze, veelal nog uit het buitenland vertaalde en daarom nog vreemder aandoende verhalen. De entourage is hier doel geworden, geen middel om het groote wonder van Kerstmis helder te doen uitkomen. Integendeel, het feitelijk gebeuren wordt verdrongen naar een ver verleden en mag alleen nog dienst doen om een mystieke tint te verlenen aan de vertelling.

Het echt-christelijk verhaal kan natuurlijk wel enkele trekken ontleenen aan het bovenbedoelde, maar zal er in wezen van verschillen, door hoofden en bijzaken nauwkeurig te scheiden. Het is meer waar, maar loopt gevaar, omdat het het Kerstgebeuren niet ziet als een wonder van één nacht, het verband met den Kerstdag te verliezen of een geschiedenis te geven die toevallig op den Kerstdag plaats vond, zonder oorzakelijk verband.

Onder redactie van Anne de Vries verscheen bij Callenbach een bundel, waar aan meewerkten behalve de redacteur, Jan H. Eekhout, J. Fortgens, W. G. van der Hulst, Mary Pos, H. M. van Randwijk, Rie van Rossum en P. A. de Rover.

Het boek is in de eerste plaats bedoeld voor kinderen en wel in tweeërlei opzicht. Allereerst

kan men het de kinderen zelf ter hand geven, om de verhalen te lezen en ten tweede kunnen onderwijzers of ouders het gebruiken om de kinderen er uit te vertellen. Ongetwijfeld is de redacteur er in geslaagd een achttal verhalen te bundelen, die zich uitzonderend hiervoor leenen. De schrijvers hebben over het algemeen hun doel goed voor oogen gehouden, door verhalen te geven die door klaren eenvoud van stijl en inhoud voor kinderen bevattelijk zijn.

Slechts één er van, dat van Rie van Rossum, heeft iets van het onwezenlijke, dat vele Kerstverhalen kenmerkt, maar zij weet het wel te redden door er een droom van te maken, die den neerslag bevat van wat in het nuchtere leven van den dag aan Joost is overkomen. De moraal die er niet te dik opligt, geeft toch bevrediging.

Enkele andere ontkomen niet geheel aan het bovengenoemde gevaar, dat er gebeurtenissen in beschreven worden, die toevallig op den Kerstdag plaats vonden of maar zijdelings met het Kerstverhaal iets te maken hebben. Dit laatste is het geval bij de vertelling van Fortgens, over het mismaakte Indische kind. Heel goed gezien is het, om ook Indië te betrekken in den bundel, immers ook daar worden velen door de Zending gebracht tot de kribbe van Bethlehem, maar een zuiver Kerstverhaal is deze mooie en pakkend geschreven vertelling eigenlijk niet.

Diep doorvoeld is het eerste stuk, van Anne de Vries zelf, over het Drentsche jongetje, een kleine Bartje, die de echte Kerstvreugde leert smaken door zijn liefde voor zijn armen buurjongen. Ook Van der Hulst en Eekhout gaven bijzonder goede staaltjes van vertelkunst.

Het is dan ook niet bedoeld als kritiek, wanneer beweerd wordt dat niet alle verhalen op hetzelfde hoogte peil staan, maar eer om de verscheidenheid ervan te typeeren. Alle verhalen hebben zonder eenig vaag mysticisme de beteekenis van het Kerstfeest voor geheel het leven beschreven. De toon ervan is zuiver christelijk. En daarom zullen niet alleen de kinderen, maar ook volwassenen kunnen genieten van dezen eenvoudigen, maar gaven bundel. 't Is een boek, waardoor men en zichzelf en de kinderen kan verrijken en blij-maken.

Voor hen die het willen gebruiken om de verhalen na te vertellen, heeft de redacteur er een paar losse pagina's praktische wenken aan toegevoegd. Vertellen aan kinderen is heel moeilijk, en velen zullen profijt kunnen trekken uit de opmerkingen die hier gegeven worden door iemand die getoond heeft de kinderziel volkomen te begripen.

Het boek dat reeds in vierden druk verscheen — bij voorbaat? — zal zijn weg wel verder vinden en het verdient dit.

Gr.

H. S.

VRAGEN VAN JONGEREN

„Onze kerkgang”.

(Slot.)

Als velen klagen over de kerk in onzen tijd, God klaagt over vele kerkmensen, die verbinden de kerk tot openbaring te komen in deze wereld als samenkomst van menschen Gods met den levenden en opgestanen Christus in hun midden, en daardoor God berooven van vele lofsangen ter plaatse waar zulks hoort.

Men versta mij goed. Niemand zegt, dat onder de vele niet-kerkgangers, of onder de vele onregelde kerkgangers geen christenen zijn. Die zijn er zeker wel en meer dan menigene denkt. Maar die zeer velen doen vandaag niet meer of doen het zeer slordig, wat Christus op den Zondag van de Zijnen vraagt. Zij letten niet meer op Zijn paasrecht allen te mogen roepen naar Zijn openbaringsplaats, of op Zijn paaschtrouw elken Zondag aanwezig te willen zijn in het midden der getrouwen. En wie Hem zoo niet meer kent in Zijn recht op Zijn dag, op Zijn vergadering, op Zijn eenheid met allen, die geeft nu Christus van zijn tijd, van zijn uur, van zijn vroomheid. Dat doet de man van het conventikel: Christus mag bij hem komen. Dat doet de man, die zegt: de Zondag is de eenige vrije dag, die ik heb: Christus moet nu maar een ander uur hebben, of de man, die op dezen Zondag de natuur in wil: Christus moet nu maar met hem mee. En zoo wordt de Zondag niet meer beheerscht door den soevereinen Kerkvorst, maar ontsierd door den wandel van den ongehoorzamen en slordigen kerkmensch, die niet vraagt naar des Konings gebod, en niet meer heeft voor des Konings soevereinen gang tot ons, en niet bedenkt, dat deze Christus zich op den Zondag niet uit de kerk laat halen, uit den dienst des Woords. Hij is de HEER van den sabbath en Hij is HEER van de kerk. Zoo heeft Hij geen behagen in deze zwerfers op 's Heeren wegen, die moesten zitten in 's Heeren kerk.

Daarom, jongelui, zal het in uw leven komen tot een kerkgang, rijk en vol verzadiging, weeten dat Christus u elken dag aan het werk zet om overal te doen het werk des Vaders, want Hij geeft u de wet voor allen arbeid, en u de kracht om dien arbeid weer schoon te maken voor God. Zoo kent Hij u als de Goede Herder elken dag. Maar Hij wil u ontmoeten op den Zondag. Hij wil u zien in de „grote vergadering”. Hij wil u toespreken in de bediening des Woords. Hij wil u ambtelijk vertroosten, versterken, terechtwijzen, onderwijzen. En Hij zoekt u daar even begeerig als de anderen, even liefdevol. Dit is toegroot en rijk. Hij heeft zelf den omgang tusschen Hem en u geregeld, in de week uw werk-uren vastgesteld en op den Zondag uw hoor-uren, in beide zijnde de HEER van heel uw leven, nochtans zeer zachtmoedig en genadig, want Hij leert u altoos doen den Gode welbehagelijken wil.

En zoo wordt ook gezien, dat de vraag: moet ik elken Zondag twee keer naar de kerk, eigenlijk niet deugt. Indien Christus is in elke welgeconstitueerde kerkvergadering, moeten gij en ik er ook zijn, daar wordt niet meer over gediscussieerd. Durft gij thuis te zitten, als de HEER van uw leven in de kerk is, durft gij te gaan wandelen op een zomerschen Zondag, als Christus gekomen is om Zijn gemeente te ontmoeten, kunt gij u isoleeren met een roman als Christus' mandaat is: naar de kerk? De vraag moet dan ook worden: zal er op den Zondag tweemaal dienst des Woords zijn, zal de gemeente zich op dien dag tweemaal constitueren als kerkvergadering? Is dat nu wel voorgeschreven? Wel voorgeschreven in den zin van een precies geformuleerd sabbathsprogram vindt gij thans niets meer. De tijd van nauwkeurig voorgeschreven programma's is voorbij, de gemeente is mondig geworden op het Pinksterfeest, en moet het gebod thans in vrijheid doen! Het is daarmee niet gemakkelijker geworden, maar moeilijker. Want nu moet het gebod van boven af gehaald worden, om er hier beneden mee te komen tot een sabbathsprogram.

Als Christus thans zegt: Ik ben alleen in de wetige kerkvergadering, Ik kom nu alleen in ambtelijk verkeer, Ik heb den Zondag aangewezen als Mijn dag voor u, dan laat Hij ons — Zijn gemeente — zelf vinden de tijden van ontmoeting, de hoor-uren op den Zondag, in hoogste spanning aan het gebod des Konings: zie Ik kom!

En wanneer dan heden de kerk zich tweemaal op den Zondag constitueert naar Christus gebod, dan is dat niet een eigenmachtig optreden van een kerkeraad, of een handhaven van een oude en verouderde traditie, maar dan is dat bepaald onder de hoogste spanning aan het gebod van des Koning der kerk zelf, en dan spreekt de kerk als vergadering van ware christgelooften hiermede uit: Heere, wij gelooven hier den Sabbath te hebben ingericht naar Uw gebod, opdat Gij Uw sabbathswerk kunt doen in ons midden. Wij gelooven, o Groote Koning, te moeten vragen of Gij tweemaal in ons midden komen wilt, en ons geve het levende en krachtige Woord Gods, opdat onze hongerige en dorstige zielen gespijzigd worden. Heere, wij gelooven met dit tweemaal ons te constitueren bereikt te hebben de hoogste spanning van ons hart, om U gehoorzaam te zoeken, wij kunnen vandaag niet meer. Zie zoo komt de kerk op den Zondag tot kerkdienst in vrijheid, maar een vrijheid, die de hoogste binding is aan den wil van den Kerkvorst, en de hoogste spanning der liefde vraagt.

En zoo wordt het tweemaal samenkomen als kerkvergadering niet een starre kerkwet van een nevelachtige grootheid, de kerk, maar de levende en concrete gehoorzaamheid van kerkmensen, die vandaag uit het gebod hebben afgelezen: het moet twee keer, wij vragen vandaag of de Koning twee keer komt, om als de Heere in ons midden te zijn. En misschien constitueert de gemeente — vooral als er nood komt — zich straks wel driemaal, in heftiger begeerte naar Zijn gemeenschap.

En als wij dus gelooven het moet vandaag twee keer, wij doen vandaag het sabbathsgedoor ons tweemaal als kerk te vergaderen, dan bidt de gemeenschap van Gods vrije zonen op den Zondag twee maal om het levende en krachtige Woord Gods, tweemaal om den omgang met des verhoogden Christus. En als allen zoo bidden op den Zondag, dan mag geen kerklid eigenwillig zeggen: één keer is mij genoeg. Want in dit twee keer spreekt de kerk haar begeerte uit naar Hem, ook zij wil komen tot deze feestelijke unie. In dit twee keer openbaart zij haar ernst om op Zijn tijd te komen, op Zijn dag aanwezig te zijn. In dit twee keer belijdt zij haar honger naar het Woord des levens, de gezonde leer. In dit twee keer roept zij om de volkomen unie met God en Zijn Gezalfde: het is vandaag nog maar twee keer, het is heden nog maar ambtelijk verkeer, het verlangen is naar meer. En als de kerk zich tweemaal constitueert op den Zondag, komt Christus ook twee keer, als zij tweemaal bidt om haar spijs, haar kerkspijs, de genade Gods, dan dekt Christus ook twee keer Zijn kerktafel. En als dan allen zeggen: twee keer, wie durft dan voor zich alleen te zeggen één keer, als de gemeente in haar geheel begeert naar Zijn twee-

maal komen t
maar één keer
Daarom zullen
vragen, waarom
keer medebidde
bereid is. Hier
trouwe kerkm
van één-keer, e
en de mensche
wekken tot ni
Konings en als
En zoo moet
over kerkgang
in geloof. Als
niet gezegd h
Kerkvorst op
stitueerde ker
den Zondag in
Ik heb geen
met Petrus, Ik
kerk op alle p
durfte ik niet
gij moet twee
bevelen te ar
Christus is de
kerk zetten. H
dienst des Wo
Hij mag u en
ten opleggen,
te hooren vrij
heeft ons God
zeer begerig
daarom hevige
naar de wel
dan gij en ik
dan niet naloo
openbaringspl
ik, Koning van
ook van den
zeer licht, wa
dat Gij Heere
stichten wilt a
Gode te leven
een levensgan
Wij moeten
gaderaar,
tot u, en als
ontmoet. Het
Sabbath te no
ons, Gods nie
Heere zegge
Wij zullen
het huis des
H.

III Z

Het

Over het C
menschenlijke
430, veel ge
lossing gekom
dat hij twee
presbyter Hi
De eerste lie
de tweede o
Hieronymus
had om hem
het gebleven
beide brieven
te vermanen
wijze waarop
ziel wordt g
alleen die op
die niet in s
ten aanzien v
den oorspron
en begint m
nos vocavit”
die ons heeft
lijkheid”.

Na een kos
hij uitgaat
op grond va
doortrekt m
schapen uit
de elemente
over den vr
vermeld aan
te dat alle
ze dat God
schept; 3e d
naar de lich
van zelfs in
hij in zijn l
zi de beste
vraag, doch
dat ze bij z
Israël en w
Voorts sel
van Hierony
deze geloofd